

ПРОБЛЕМА НЕРІВНОСТІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

В статті розглянуто проблема рівного доступу різних верств суспільства до інформаційно-комунікативних технологій в умовах інформаційного суспільства.

Ключові слова: *інформаційне суспільство, інтернет, інформаційна нерівність, цифрова нерівність.*

В статье рассмотрена проблема равного доступа разных слоев общества к информационно-коммуникативным технологиям в условиях информационного общества.

Ключевые слова: *информационное общество, интернет, информационное неравенство, цифровое неравенство*

The article deals with problem of equal access of different layers of society to informatively-communicative technologies in the conditions of informative society.

Key words: *informative society, internet, informative inequality, digital divide*

Термін «інформаційного суспільства» почав вводитися в науковий обіг на початку 1960-х років і пов'язується з іменами японських вчених Ю. Хаяші та Й. Масуди. Окрім Ю. Хаяші та Й. Масуди основні засади теорії інформаційного суспільства були закладені такими науковцями, як Д. Белл, Т. Стоуньєр, А. Турен, У. Дайзард, Е. Тоффлер. Серед сучасних українських вчених інформаційне суспільство вивчають В. Гавловський, А. Чухно, В. Цимбалюк, А. Гальчинський та А. Колодюк. Активно працюють у цьому напрямку російські вчені А.І. Ракітов, В.Л. Іноземцев, Г.Т. Артамонов, Н.

Гендіна тощо.

Нині з зростанням впливу інформаційно-комунікативних технологій термін «інформаційного суспільства» набуває все більшого поширення.

Найбільш поширеним визначенням інформаційного суспільства є наступне: інформаційне суспільство – соціологічна й футурологічна концепція, де основним фактором суспільного розвитку є виробництво й використання науково-технічної та іншої інформації.

На думку української вченої О.Проскуріної, таке суспільство – це не просто суспільство, де широко використовується обчислювальна техніка й розвиваються вищі технології, а й відбувається перебудова соціальних структур і трансформується геополітична обстановка. За такої умови можна назвати людське суспільство інформаційним, оскільки перед людством постала перспектива вироблення спільних рішень для всіх [8,126 – 127].

Деякі науковці вважають, що в умовах інформаційного суспільства значно розширені та поліпшені соціальні взаємозв'язки у сучасному світі, відкриті значно ширші, ніж раніше, горизонти для об'єднання людей у групи на основі спільних інтересів, скорочені просторові та часові обмеження. В ідеальному уявленні, житель будь-якого віддаленого села чи провінційного містечка одержує можливість почуватися громадянином світу. Як відзначає В. Кувалдін, революційні зміни у сфері інформаційних технологій сприяють глибокій трансформації всієї системи соціальних зв'язків індивіда, розкріпаченню особистості, її звільненню від „твердої прив'язки до певного середовища” та відкриттю безпрецедентних можливостей вибору життєвих стратегій [5, 48].

Також здобутки світової культури стають доступними майже для кожної людини, що має доступ до Інтернет-мережі: світові культурні досягнення максимально наближаються до широких мас. Багато найбільших музеїв світу мають сайти в глобальній комп'ютерній мережі; драматичні спектаклі, симфонічні та естрадні концерти передаються по Інтернету і стають доступними глядачеві в режимі реального часу в будь-якій точці

планети. В розвинених країнах музеї та бібліотечні установи майже цілком комп'ютеризовані [9,43].

Переваги і вади інформаційного суспільства, перспективи його розвитку і проблем політико-правового регулювання досліджував Й. Масуда у праці „Комп'ютопія”. Слід особливо наголосити, що в „Комп'ютопії” вчений досліджував не лише переваги інформаційного суспільства, але і його потенційні небезпеки. Більше того, Й. Масуда не тільки застерігав від імовірних небезпек, але й пропонував оптимальні шляхи і методи їх запобігання або мінімізації. Перш за все, він не раз наголошував, що людство постало перед „суворою альтернативою”, а саме – вибором між „двома різко контрастними моделями майбутнього”: між „Комп'ютопією”, тобто справді демократичним, правовим інформаційним суспільством, та „автоматизованою державою”. Адже, за його твердженням „існує серйозна небезпека того, що ми рухаємося у напрямі контрольованого суспільства” [6,127].

Пояснюючи причини такої небезпеки, Й. Масуда зазначав, що це відбувається внаслідок того, що впродовж перших 15 – 20 років комп'ютери використовувалися, в першу чергу, військовими та іншими урядовими структурами, зокрема – службами безпеки, внутрішніх справ тощо. „Ця ситуація стала причиною істотного уповільнення в демократичному застосуванні комп'ютерів”, – наголошував вчений. І попереджав: „Якщо комп'ютеризацію продовжувати у цьому напрямі, то можливість виникнення контрольованого суспільства загрозовано зросте” [7, 46 – 47]. Водночас Й. Масуда висловлював упевненість, що „катастрофічний курс до „автоматизованої держави” буде відкинуто, і ми оберемо інший, щоб простувати шляхом „Комп'ютопії” [7, 47]. Та незважаючи на оптимістичні прогнози японського вченого однією з умов для авторитарного контролю, здійснення терористичних акцій, економічних злочинів є наявність та недосконалий захист в всесвітній Інтернет-мережі баз даних з особистою інформацією громадян.

Інформаційне суспільство забезпечує право вибору щодо користування інформаційно-комунікативними технологіями. Наприклад, для когось виявиться достатнім користуватися електронною поштою, і така особа в принципі вважатиметься тим/тією, хто хоча б у такий спосіб використовує можливості інформаційного суспільства. А хтось бажатиме максимального використання переваг такого суспільства для отримання нових можливостей. Тобто, рівні попиту на інформаційне суспільство відрізнятимуться. Відрізнятимуться вони також і внаслідок впливу множини соціально-економічних, психологічних та побутових факторів.

Сама ж реалізація інформаційного суспільства на практиці цілком залежатиме від зацікавленості політичної та економічної еліти. В протилежному випадку й надалі говоритимемо лише про теоретичне інформаційне суспільство. Адже в значній більшості мова йде про переваги, можливості, певні загрози. В той же час значна частина населення, в тому числі і громадяни України, на практиці стикаються з проблемою вільного, зручного та недорогого доступу до інформаційно-комунікативних технологій.

Слід наголосити, що в інформаційному суспільстві будуть наявні багаті та бідні верстви, проте останні завжди матимуть стимул для саморозвитку, використовуючи нові можливості інформаційного суспільства. [4, 133-134].

За прогнозами деяких експертів - представників розвинутих країн, настання нової інформаційної ери обіцяє „безсумнівні блага” усім. Однак у багатьох офіційних документах з цієї тематики наголошується, що при такому розвитку необхідно уникнути формування двокласового суспільства [3, 72]. Адже, на сьогодні не існує системи масового забезпечення усіх верст населення до інформаційно-комунікативних технологій, навіть в розвинених країнах.

На ступінь поширення інформаційно-комунікативних технологій впливають два основні фактори: рівень матеріальної забезпеченості й освіченість різних прошарків населення. Також в умовах інформаційної

революції чимала кількість людей просто не може знайти себе в „інформатизованій” економіці, з різних причин відкидає прийняту більшістю систему цінностей. У той же час спостерігається поява нового соціального прошарку людей, які мають високий ступінь освіченості в сфері компютерних систем. В науковій літературі проблеми, пов’язані з нерівномірним доступом до сучасних інформаційних технологій, об’єднується терміном "digital divide", що найчастіше перекладається українською як "цифрова нерівність". Даний термін увійшов у загальний обіг у США у середині 1990-х років і спочатку використовувався для позначення розриву між різними соціальними групами у здатності придбати комп’ютер [1]. На думку Є. Архипової при дослідженні соціальних аспектів проблеми нерівномірного доступу до сучасних інформаційно-комунікативних технологій доцільніше використовувати термін "інформаційна нерівність", що більш точно відображає соціальну сутність проблеми, тоді як переклад терміну "digital divide" як "цифрова нерівність" краще характеризує технічно-технологічний аспект даного явища [1].

Тим паче, незважаючи на рівень залучення різних верств населення до інформаційно-комунікативних технологій, під їх впливом постає економіка, найважливішим активом якої є не матеріально відчутні ресурси - товари, сировина, робоча сила, устаткування, а інтелект, інформація, знання. Однак благами цієї економіки поки ще може користуватися тільки невелика частка населення Землі. З одного боку, інтелектуальна еліта й аналітики обговорюють перспективи глобального інформаційного суспільства; експерти вражаються масштабами капіталізації ринку компаній, що працюють в галузі інформаційно-комунікативних технологій; акції компаній мобільного зв’язку перепродуються за величезні суми. З іншого ж боку, третина населення планети не має доступу до найпростішого телефону. Так, за наявними даними на початку XXI століття 80 % людей у світі жодного разу не користувалися телефоном і 93 % не використовували комп’ютер. А багато населених пунктів, регіонів, а часом і цілі країни не мають ресурсів

для задоволення елементарних потреб своїх громадян в освіті й охороні здоров'я. Збільшується розрив у сфері розвитку і використання інформаційних технологій між розвинутими країнами й іншим світом, між різними прошарками населення усередині країн - багатими і бідними, молодими і людьми старшого віку, здоровими й інвалідами тощо [10].

Практично не охопленими Інтернетом регіонами є Центральна й Південна Америка, а особливо – Африка. Частка африканського континенту в загальній кількості Інтернет-підключення становить усього 0,25 %, і більша частина цієї мізерно малої величини припадає на ПАР. У Центральній і Південній Америці, де останнім часом відбувається певне зростання кількості користувачів Всесвітньою Мережею, цей приріст забезпечується в основному за рахунок трьох країн - Аргентини, Бразилії й Чилі [10].

На жаль, інформаційна нерівність характерна і для України. З одного боку, наша країна належить до групи п'ятдесяти найбільших країн за кількістю населення і за площею території, але за індексом телекомунікаційної підготовленості вона посідає лише 70-е місце серед 80 країн, оцінених за цим критерієм. З іншого боку, у нашій країні інформаційні ресурси та їх споживачі розподілені дуже нерівномірно [10].

Адже, чималу проблему становить формування інформаційного суспільства в сільській місцевості та невеликих містах. Підключення такого регіону до Інтернет-мережі вимагає значних коштів, що беручи до уваги загальний рівень розвитку українського села, на сучасному етапі виявляється майже неможливим. До того ж ця проблема також залишається актуальною для жителів великих міст, які проживають далеко від центру міста.

Існує великий розрив у використанні комп'ютерів сільськими і міськими учнями і вчителями, студентами і викладачами вищих навчальних закладів. Значні регіональні розбіжності існують у використанні комп'ютерів у сфері освіти. Хоч темпи зростання комп'ютерної грамотності українських студентів досить високі, знижується їх відносна конкурентоспроможність у порівнянні з іноземними студентами.

Якщо розглядати проблему використання Інтернет-мережі за віковим критерієм, то можна припустити, що для старшого покоління основну перепону становлять стереотипи ніби-то робота в Інтернет-мережі є справою молодого покоління, або ж опанувати комп'ютерною грамотністю виявиться не до снаги [4, 131 - 132]. У той же час основною проблемою молодого покоління щодо використання Інтернет-ресурсів залишається те, що дана категорія населення в своїй більшості звертається до інформаційно-комунікативних технологій у пошуках розваг, в свою чергу ігноруючи можливості освітнього потенціалу тощо.

Враховуючи особливості сфер діяльності, можна припустити, що категорія людей, задіяних в аграрному чи промисловому виробництві, навряд чи звертатиметься до всевітньої Інтернет-мережі з приводу вирішення професійних проблем або пошуку освітньої інформації.

Значна група населення просто не ознайомена з тими перевагами, які може надати використання інформаційно-комунікативних технологій, вважаючи, що як придбання персонального комп'ютера так і підключення до Інтернет-мережі є зайвою розкішю.

Зниження рівня інформаційної нерівності у всіх її формах, а в ідеалі – її усунення є першочерговим завданням. Це обумовлено різким підвищенням соціально-політичної й економічної ролі інформації в сучасних умовах. Зростають інформаційні потреби людей, інформація перетворюється на масовий продукт, стає економічною категорією, виникає інформаційний ринок, розширюються інвестиції в дану сферу. З кожним днем усе більше й більше сервісних послуг переходять у режим „онлайн”. Зрозуміло, що в умовах нерівномірного доступу до інформації одні суб'єкти одержують перевагу, а ця перевага, у свою чергу, впливає на розподіл економічних і політичних ресурсів. Інформаційна нерівність призводить до поглиблення економічних і соціально-політичних протиріч і тим самим - до посилення нестабільності [10].

Таким чином, подолання інформаційної нерівності на сучасному етапі

є актуальною проблемою в контексті становлення як світового інформаційного суспільства, так і інформаційного суспільства в Україні. На законодавчому рівні дане питання вирішене низкою нормативно-правових актів та законопроектів, серед яких Закон України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки” від 9 січня 2007 року N 537-V. Текст закону є певною мірою декларативним, однак у ньому зазначається, що Кабінет Міністрів України має розробити механізм реалізації завдань цього документу. Відповідно до Закону основним завданням розвитку інформаційного суспільства в Україні є сприяння кожній людині на засадах широкого використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій можливостей створювати інформацію і знання, користуватися та обмінюватися ними, виробляти товари та надавати послуги, повною мірою реалізуючи свій потенціал, підвищуючи якість свого життя і сприяючи сталому розвитку країни на основі цілей і принципів, проголошених Організацією Об'єднаних Націй, Декларації принципів та Плану дій, напрацьованих на Всесвітніх зустрічах на вищому рівні з питань інформаційного суспільства (Женева, грудень 2003 року; Туніс, листопад 2005 року) та Постанови Верховної Ради України від 1 грудня 2005 року "Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні" [2]. Отже, сьогодні нагальним залишається питання втілення цих пріоритетів в життя.

Література:

1. Архипова Є. Інформаційна нерівність як соціальна проблема сьогодення // http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Mtpsa/2008/articles/Arxipova.pdf
2. Герман К. Политические переупутья при движении к глобальному информационному обществу. // Социс. – 1998. - № 3. – С.67 – 78.
3. Закон України “Про Основні засади розвитку інформаційного

суспільства в Україні на 2007-2015 роки” від 9 січня 2007 року N 537-V
[//http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16&test=4/UMfPEGznhhttR.ZicDLI6jHI4S6s80msh8Ie6](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16&test=4/UMfPEGznhhttR.ZicDLI6jHI4S6s80msh8Ie6)

4. Колодюк А. Проблеми переходу до інформаційного суспільства // Політичний менеджмент. - 2004. - № 6 (9). - С.129 - 137
5. Кувалдин В. Глобализация и рождение мегаобщества // Проблемы глобализации. Труды Фонда Горбачева. – М., 2001. – Т. 7. – С. 48245 с.
6. Маруховський О. Переваги та вади інформаційного суспільства // Політичний менеджмент. - 2005. - № 1 (10). - С.127-136.
7. Масуда Й. Комп'ютопія / Перекл. з англ. В. Ляха // Філософська і соціологічна думка. – 1993. - № 6. – С. 36 – 50.
8. Проскуріна О. Інформаційне суспільство: можливості і політико-культурна реальність становлення в Україні. // Грані. – 2005. – №1. - С. 126-129
9. Сіленко А. Інфокомунікаційні технології та розвиток громадянського суспільства // Політичний менеджмент. - 2004. - № 5. - С.40-55
10. Сіленко А. Цифрова нерівність як глобальна соціально-політична проблема // Політичний менеджмент. - 2005. - № 3 // <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=58&c=1238;>